

Szenci Molnár Albert munkássága az utolsó hatvan esztendő európai kutatási eredményeinek tükrében

Az egyik legtermékenyebb és legnagyobb hatású régi magyar szerző kutatásában az jelenti a különleges kihívást, hogy – miközben sorra jelentette meg a magyar nyelvű műveket – csaknem harminc esztendeig külföldön élt, s a harmincéves háború előtti német szellemi élet a közvetlen környezetét jelentette. Dézsi Lajos a 19. század végén még nyugodt lelkiismerettel tudott pozitivista életrajzot, levelezés- és iratkiadást megjelentetni, ő a saját korának szintjén ismerte ezt a kulturális közeget.¹ 1976-ban, a *Szenci Molnár Albert válogatott művei* megjelenésekor megnyugtathattuk még magunkat azzal, hogy nem kapunk külföldi ösztöndíjat, s a romániai rendszer tilalmai miatt nem tudunk az erdélyi könyvtárakban és levéltárakban kutatni.² 1990 után viszont szembesülhettünk azzal, hogy nem lehet Szenci Molnár Alberttel foglalkozni a német és általában az európai szakirodalom nélkül. Természetesen nem csak az életrajzról van itt szó: a művek új értelmezése sem lehetséges másként, csak a kontextus alapos ismeretével.

Az 1890-es évek – Dézsi Lajos könyvei – óta eltelt 130 esztendőben sok minden megváltozott a 16. század és a korai 17. század egyház- és irodalomtörténeti kutatásában. Az időszak kezdetén a reformáció állt a figyelem középpontjában, s ennek megfelelően a 16. század közepétől kezdődő korszak iránt még csak szórványos volt a kutatók érdeklődése. Lassú változás a két világháború között indult, Erich Trunz (1905–2001) 1931-ben jelentette meg nevezetes tanulmányát az 1600 körüli német késő humanizmusról,³ amelyet aztán az 1960-as évek óta többször újra kiadtak. Nem véletlenül ekkor: ugyanis ebben az időben kezdett a kutatók figyelme nagyobb mértékben a 16. század második fele, s a 17. század első két évtizede felé fordulni.

A határok megnyitása 1989/1990 után lehetővé tette, hogy minden magyar irodalomtudós hozzáférjen a hazai könyvtárakban addig nem, vagy csak korlátozottan elérhető külföldi forrásokhoz és szakirodalomhoz. Az egyszeri magyarországi ösztöndíjas a kilencvenes évektől ugyanakkor földcsuszamlásszerű változásokkal szembesült. Kezdetben volt a cédulakatalógus, kéziratok és régi nyomtatványok esetében néha könyv formájában is kiadva, megtámogatva a könyvtárközi kölcsönzés rendszerével. A modern irodalmat lehetett fénymásolni, a régiről fotót készíteni. Aztán jöttek digitalizálódó könyvtári katalógusok, microfish-re másolt életrajzi

¹ *Szenci Molnár Albert naplója, levelezése és irományai*, kiad. DÉZSI Lajos, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1898.

² SZENCI MOLNÁR Albert *Válogatott művei*, szerk. VÁSÁRHELYI Judit, Budapest, Magvető, 1976.

³ ERICH TRUNZ, *Der deutsche Späthumanismus um 1600 als Standeskultur*, Zeitschrift für Geschichte der Erziehung und des Unterrichts, 1931, 17–53.

lexikongyűjtemények,⁴ laptopok használata cédulázás helyett, internet, s végül adatbázisok, maguknak a könyveknek, folyóiratoknak és kéziratoknak a digitalizálása. A megváltozott kutatási környezet hatalmas kihívást jelentett, ugyanakkor egy ilyen rendkívüli feladat – mint Szenci Molnár Albert életművének bármilyen vonatkozása – elvégzését lényegesen megkönnyítette.

Rátérve a tanulmányom címében megadott témára, annak nagysága nem teszi lehetővé a teljességre törekvő áttekintést, így azt a módszert választottam, hogy végigmegyek Szenci Molnár életpályájának külföldi állomásain, s bemutatom a legfontosabb feldolgozásokat, elsősorban a könyveket. Mint látni fogjuk, az 1990 után megélénkült kutatói kapcsolatok eredményeképpen a külföldi szakirodalom (néhány kivételtől eltekintve) számolni kezdett Szenci Molnárral is.

Amikor ő 1590-ben elindult a peregrinációjára, akkor az első állomása a protestáns peregrinusok számára hagyományos Wittenberg volt, itt azonban nem lépett be a magyar diáktársaságba, s láthatóan nem tett rá az egyetem pozitív benyomást. Ezért, s mert ennek irodalmát másutt bőségesen áttekintettem, most ettől eltekintek.⁵

A következő jelentős állomás a heidelbergi egyetem volt, a Neckar-parti városban több részletben is tanult, illetve élt: 1592–1593-ban, 1596–1599-ben, illetve 1619 és 1622 között. Heidelberg református korszaka sokáig a kutatás mostohagyerekének számított, az evangélikus egyháztörténeteket nem érdekelte ez az időszak, így a történetek fedezték fel először. Volker Press (1939–1993) 1970-ben jelentette meg az első könyvet a pfalzi kálvinista államról,⁶ ezt követte számos publikáció, amelyek belefolytak a „második reformáció” és a „Konfessionalisierung” körüli vitákba. A teljesség igénye nélkül talán egy 1998-as rövid összefoglalást érdemes még megemlíteni, ennek a szerzője Eike Wolgast, aki a pfalzi egyház és a politika kapcsolatát elemezte.⁷ Igazi reflektorfénybe 2003-ban került Heidelberg, amikor V. Frigyes pfalzi választófejedelemről egy nagy kiállítás készült, reprezentatív katalógussal.⁸

Az irodalomtudósok rövidesen követték a történeteket: Wilhelm Kühlmann és Hermann Wiegand 1989-ben kiadták az itteni késő humanista költészet antológiáját.⁹

⁴ Például a *Deutsches Biographisches Archiv*, amely ma már a *World Biographical Information System Online* (WBIS) oldalán érhető el előfizetőknek. <https://wbis.degruyter.com/> (Letöltés ideje: 2024. augusztus 25. – a dátum a tanulmány valamennyi internetes hivatkozására érvényes.)

⁵ SZABÓ András, *Coetus Ungaricus: A wittenbergi magyar diáktársaság 1555–1613*, Budapest, Balassi, 2017.

⁶ Volker PRESS, *Calvinismus und Territorialstaat: Regierung und Zentralbehörden der Kurpfalz 1559–1619*, Stuttgart, Ernst Klett Verlag, 1970.

⁷ Eike WOLGAST, *Reformierte Konfession und Politik im 16. Jahrhundert: Studien zur Geschichte der Kurpfalz im Reformationszeitalter*, Heidelberg, Universitätsverlag C. Winter, 1998.

⁸ *Der Winterkönig: Friedrich V. der letzte Kurfürst aus der Oberen Pfalz: Amberg – Heidelberg – Prag – Den Haag*, Katalog zur Bayerischen Landesausstellung 2003, hg. Peter WOLF, Michael HENKER, Evamaria BROCKHOFF, Barbara STEINHERR, Stephan LIPPOLD, Augsburg, Haus der Bayerischen Geschichte, 2003.

⁹ *Parnassus Palatinus: Humanistische Dichtung in Heidelberg und der alten Kurpfalz*, hg. Wilhelm KÜHLMANN, Hermann WIEGAND, Heidelberg, Manutius, 1989.

Kühlmann heidelbergi tanítványai tovább vitték a témát: Robert Seidel – már a magyar kutatással való érintkezés nyomán – nagy tanulmányban foglalta össze a magyar-pfalzi irodalmi kapcsolatokat,¹⁰ míg Axel E. Walter monográfiát írt a heidelbergi irodalmi élet központi alakjáról, Georg Michael Lingelsheimről.¹¹ Bár ebben a kötetben nem jelent meg a Lingelsheimmel szoros kapcsolatban álló magyar zsoltárfordító, de a német szerző ezt a hiányt egy későbbi írásában, speciálisan Szenci Molnárra kihegyezve pótolta.¹² A heidelbergi késő humanista kör fontos tagja volt Julius Wilhelm Zingref, róla 2011-ben jelentetett meg egy vaskos tanulmánykötetet ismét csak Wilhelm Kühlmann.¹³ Zingrefnek közös levelezőpartnere is volt Molnárral, Ludwig Lucius bázei professzor. A hozzá írt leveleket 2018-ban adta ki Kühlmann.¹⁴ Heidelberg értelmiségi rétegének biográfiai lexikona is rendelkezésre áll, ez Dagmar Drüll munkája 2002-ből.¹⁵ Általában az a jellemző, hogy a korszak pfalzi történelme és irodalomtörténete jól feldolgozott, filozófiai, valamint egyház- és dogmatikatörténeti szempontból viszont az 1584 utáni korszakot sokáig csak hiányosan tárgyalták. Végül egy 2006-os tanulmánykötet ezt a területet is igyekezett lefedni.¹⁶ Érdemes megemlíteni, hogy a történelmi viharok ellenére a heidelbergi egyetem levéltárának eléggé jelentős része megmaradt, ennek anyagát digitalizálják és elérhetővé teszik, ugyanakkor remélhetőleg folyamatosan jelennek meg forráskiadások is, a korszak ösztöndíjairól és ösztöndíjasairól szóló 2008-as kötet számos magyar vonatkozást is tartalmaz.¹⁷

A pfalzi választófejedelemség része volt a korszakban Amberg városa (Oberpfalz/Felső-Pfalz tartományban), itt működött egy fontos középfokú iskola is. Szenci Molnár két alkalommal tartózkodott itt: 1602–1603-ban magántanárként, s 1615-ben

¹⁰ Robert SEIDEL, *Der ungarische Späthumanismus und die calvinistische Pfalz = Deutschland und Ungarn in ihren Bildungs- und Wissenschaftsbeziehungen während der Renaissance*, hg. Wilhelm KÜHLMANN, Anton SCHINDLING, Stuttgart, Franz Steiner, 2004, 244–248.

¹¹ Axel E. WALTER, *Späthumanismus und Konfessionspolitik: Die europäische Gelehrtenrepublik um 1600 im Spiegel der Korrespondenzen Georg Michael Lingelsheims*, Tübingen, Max Niemeyer, 2004.

¹² Axel E. WALTER, *Albert Szenci Molnár (1574–1634) in Heidelberg: Zu den personalen Netzwerken Molnárs in der oberrheinischen Gelehrtenrepublik = Siebenbürgen: Eine frühneuzeitliche Kulturlandschaft in Mitteleuropa im Spiegel ihrer Literatur*, hg. Klaus GARBER, Axel E. WALTER, Berlin, Duncker & Humblot, 2017, 73–103.

¹³ *Julius Wilhelm Zingref und der Heidelberger Späthumanismus: Zur Blüte- und Kampfzeit der calvinistischen Kurpfalz*, hg. Wilhelm KÜHLMANN, Ubstadt-Weiher, Regionalkultur, 2011.

¹⁴ *Aus den Jahren der Pfälzischen Katastrophe: Julius Wilhelm Zingrefs Briefe (1613–1626) an den Basler Professor Ludwig Lucius: Mit weiteren Briefen, Gedichten und den Thesen von Zingrefs Basler Juristischen Disputation (1613)*, hg. Wilhelm KÜHLMANN, Karl Wilhelm BEICHERT, Heidelberg, Manutius, 2018.

¹⁵ Dagmar DRÜLL, *Heidelberger Gelehrtenlexikon 1386–1651*, Berlin – Heidelberg – New York, Springer, 2002.

¹⁶ *Späthumanismus und reformierte Konfession: Theologie, Jurisprudenz und Philosophie in Heidelberg an der Wende zum 17. Jahrhundert*, hg. Christoph STROHM, Joseph S. FREEDMAN, Herman J. SELDERHUIS, Tübingen, Mohr Siebeck, 2006.

¹⁷ Gerhard MERKEL, *Stipendienstiftungen und Stipendiaten vom Ende des 15. Jahrhunderts bis zum Beginn des Dreißigjährigen Krieges*, Heidelberg, Universitätsverlag Winter, 2008.

rövid ideig konrektorként. Ugyan Oberfalz vallási helyzete jól ismert – legutóbb a téli király kiállítás katalógusának egyik fejezete taglalta –,¹⁸ de a heidelbergi egyetem teológiai karával szoros kapcsolatban álló ambergi gimnázium története nincs megírva.

Szenci Molnár műveltségének, gondolkodásának alakításában nagy szerepet játszott a strassburgi főiskola, ahol 1593 és 1596 között tanult. A tanintézmény egyetemmé alakulás előtti korszakának modern feldolgozását doktori disszertációjában Anton Schindling (1947–2020) végezte el, ez 1977-ben jelent meg monográfiaként nyomtatásban.¹⁹ Schindling később szoros kapcsolatba került a magyar kutatással, közös konferenciákat és köteteket köszönhetünk neki, könyvtárát a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárára hagyta, de ezt a korai kutatási irányt nem folytatta. A Rajna-parti város főiskolájával és annak nemzetközi hatásával (beleértve Szenci Molnár Albertet is), a neves alapító rektor, Johann Sturm elbocsájtása utáni időszakal azóta kevesen foglalkoztak, inkább csak mi, magyarországiak írtunk erről többet.

Az utolsó diákként látogatott főiskola a zsoldárfordító életében a herborni volt. A nassau-dillenburgi grófságban működő intézmény történetét Gerhard Menk (1946–2019) dolgozta fel disszertációjában, s az annak alapján 1981-ben kiadott monográfiájában.²⁰ Egy másik, a főiskola 400 éves fennállásának tiszteletére 1984-ben megjelentetett kis könyv számára még Szenci Molnár *Naplójának* ide vonatkozó részeit is lefordította, Dézsi Lajos kiadását használva forrásként.²¹ Herbornnak, az itteni teológiai irányzatnak, a ráfizmusnak és enciklopédizmusnak egyébként óriási irodalma van, nem utolsósorban azért, mert itt tanult Comenius, s itt volt tanár (Gyulafehérvárra való távozásáig) Johann Heinrich Alsted, Szenci Molnár filozófus barátja, akiről Howard Hotson két fontos angol nyelvű könyvet is írt.²²

Herborn után Szenci Molnár egy frankfurti nyomdában dolgozott, s ezentúl is mindig kapcsolatban állt könyvkiadókkal, illetve tipográfusokkal. Hosszabb időket töltött egy Frankfurt am Main közelében fekvő kisvárosban, Hanauban, elsősorban azért, mert itt jelentették meg a munkáit. Ezért szükséges megemlítenem, hogy a 16–17. századi német nyomdászokról alapos lexikont írt Josef Benzing (1963, 1982),

¹⁸ Johannes LACHINGER, *Amberg und die Obere Pfalz zu Beginn des 17. Jahrhunderts = Der Winterkönig*, 54–64.

¹⁹ Anton SCHINDLING, *Humanistische Hochschule und freie Reichstadt: Gymnasium und Akademie in Strassburg 1538–1621*, Wiesbaden, Franz Steiner, 1977.

²⁰ Gerhard MENK, *Die Hohe Schule Herborn in ihrer Frühzeit (1584–1660): Ein Beitrag zum Hochschulwesen des deutschen Calvinismus im Zeitalter der Gegenreformation*, Wiesbaden, Selbstverlag der Historischen Kommission für Nassau, 1981.

²¹ Gerhard MENK, *Streiflichter aus dem Herborner Studentenleben am Anfang des 17. Jahrhunderts = Von der Hohen Schule zum Theologischen Seminar Herborn 1584–1984*, hg. Joachim WIENECKE, Herborn, Stadt Herborn, 1984, 38–53.

²² Howard HOTSON, *Johann Heinrich Alsted 1588–1638: Between Renaissance, Reformation, and Universal Reform*, Oxford, Oxford University Press, 2000; Uő., *Paradise Postponed: Johann Heinrich Alsted and the Birth of Calvinist Millenarism*, Dordrecht–Boston, Kluwer Academic Publishers, 2000.

s az ő nyomában Christoph Reske (2007, 2015).²³ Kár, hogy a könyvkiadókról és a könyvkereskedőkről hasonló vaskos kézikönyv nem készült.

Szenci Molnár életének következő állomása Nürnberg és a nürnbergiek Altdorfban működő főiskolája volt, itt magántanárként kereste a kenyerét, miközben írta a *Szótárt*. Két nürnbergi-altdorfi értelmiségi, Konrad Rittershausen és Georg Rem a legbelsőbb baráti körének lettek a tagjai. 1963-ban látott napvilágot a szlavista Heinrich Kunstmann monográfiája Altdorf cseh kapcsolatairól, megemlítve a magyarországiakat, Szenci Molnárt és Filiczki Jánost is.²⁴ Az iskola első, az egyetemi rang elnyerése előtti korszakát Wolfgang Mährle dolgozta fel 2000-ben kiadott vaskos összefoglalásában.²⁵ Végül az újabb kutatások eredményeivel egészíti ki a képet egy tanulmánykötet, amely 2011-ben jelent meg.²⁶

A magyar író Altdorfból Prágába is ellátogatott, hogy bemutassa Rudolf császárnak a neki ajánlott *Szótárt*, ez alkalommal a cseh szellemi élet képviselőivel is személyes kapcsolatba került. Rudolf udvarának megint csak hatalmas nemzetközi irodalma van, amely csak távolról érinti a témát, ezért itt most nem térek ki rá. Érdemes viszont utalni a cseh neolatin kutatásokra, a humanista költészet kézikönyvének (Rukověť) hat kötetére,²⁷ illetve a *Companion* 2020-ban megjelent első kötetére,²⁸ amely hibái ellenére is minden eddiginél részletesebb képet ad a korszak csehországi szellemi életéről, benne azokról, akikkel Szenci Molnár kapcsolatot tartott.

1608-tól 1611-ig, majd 1612–1613-ban a magyar író kisebb szünetekkel Marburgban élt, Móríc hesseni tartománygróf pártfogoltjaként. A marburgi egyetemnek erről a korszakáról és tanáiról nincs modern összefoglaló monográfia, viszont Móríc mint tipikus késő reneszánsz tudós fejedelem 1997-ben a figyelem középpontjába került, ekkor rendeztek ugyanis róla egy nagy kiállítást, amelynek a katalógusa is megjelent.²⁹ A Herbornnal kapcsolatban már említett Gerhard Menk szerkesztésében 2000-ben egy tanulmánykötet is követte a kiállítást,³⁰ magyar szempontból kiábrán-

²³ Christoph RESKE, *Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts im deutschen Sprachgebiet: Auf der Grundlage des gleichnamigen Werkes von Josef Benzing*, 2. überarbeitete und erweiterte Auflage, Wiesbaden, Harrasowitz, 2015.

²⁴ Heinrich KUNSTMANN, *Die Nürnberger Universität Altdorf und Böhmen: Beiträge zur Erforschung der Ostbeziehungen deutscher Universitäten*, Köln–Graz, Böhlau, 1963.

²⁵ Wolfgang MÄHRLE, *Academia Norica: Wissenschaft und Bildung an der Nürnberger Hohen Schule in Altdorf (1575–1623)*, Stuttgart, Franz Steiner, 2000.

²⁶ *Akademie und Universität Altdorf: Studien zur Hochschulgeschichte Nürnbergs*, hg. Hans Christof BRENNECKE, Dirk NIEFANGER, Werner Wilhelm SCHNABEL, Köln, Böhlau, 2011.

²⁷ Antonín TRUHLÁŘ, Karel HRDINA, Josef HEJNÍČEK, Jan MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*, 1–6, Praha, Academia, 1966–2011.

²⁸ *Companion to Central and Eastern European Humanism: Volume 2: The Czech Lands: Part 1, A–L*, ed. Lucie STORCHOVÁ, Berlin–Boston, Walter de Gruyter, 2020.

²⁹ *Moritz der Gelehrte: Ein Renaissancefürst in Europa*, hg. Heiner BORGGREFE, Vera LÜPKES, Hans OTTOMEYER, Eurasburg, Edition Minerva, 1997.

³⁰ *Landgraf Moritz der Gelehrte: Ein Calvinist zwischen Politik und Wissenschaft*, hg. Gerhard MENK, Marburg an der Lahn, Trautvetter & Fischer, 2000.

dító volt, hogy egyik könyvben sem bukkant fel Szenci Molnár neve, annak ellenére, hogy Menk jól ismerte Dézsi Lajos 1898-as forráskiadását, benne a *Napló*val, amely sűrűn emlegeti Mórícot és udvarát, az általa támogatott művekkel, a *Zsoltárkönyv*vel és a *Grammaticával*.

1611–1612-ben Szenci Molnár az oppenheimeri Galler nyomda korrektora volt, itt nősült meg, majd 1615-től 1619-ig kántori és rektori tisztséget viselt a Rajna-menti városban. Oppenheim helytörténeti monográfiái már 1965-ben és 1975-ben is regisztráltak a magyar író jelenlétét a városban,³¹ s kimutatták, hogy az 1610-es években volt a város történelmének kulturális csúcspontja. Két könyvkiadó és egy nyomdász működött itt: Johann Theodor de Bry kiadó és rézmetsző mellett a városból indult el a század egyik legjelentősebb német képzőművésze, id. Matthäus Meriannak a pályája.³² Végül felfigyelt a témára egy helytörténész is, s 2005-ben egy százoldalas nagy tanulmányban dolgozta fel Szenci Molnár oppenheimeri tartózkodását.³³ A szerző, Gerriet Giebertmann (1946–2022) nem rendelkezett tudományos fokozattal, főmunkahelye egyházi és szociális jellegű volt, de kimerítő alapossága lenyűgözte a magyarországi kutatókat is. Természetesen ő is lefordította a *Napló* Oppenheimra vonatkozó részeit, majd nekilátott a teljes német átültetésnek. Elküldtem neki a magyar nyelvű szövegrészek német változatát, s ő néhány olyan személynevet és helynevet is azonosítani tudott, amelyekkel én korábban, a magyar fordítás kiadásakor nem tudtam megbirkózni. Próbáltam őt összehozni olyan könyvkiadóval, amely megjelentethette volna nyomtatásban is a művet, de ez végül nem működött, feltehetően azért, mert az akadémiai körökön kívül állt. Halálakor még nem volt kész teljesen a munkával. Családja ugyan elküldte a kéziratot, de az nincs olyan állapotban, hogy kiadható legyen. Pedig nagyon fontos lenne, mert Szenci Molnár naplója, levelezése és iratai értékes források a német kutatás számára is.

A harmincéves háború kitörése és Heidelberg eleste után a magyar író a száműzetésben élő pfalzi kormány képviselőivel, elsősorban Ludwig Camerariussal tartotta a kapcsolatot. Róla Friedrich Hermann Schubert (1925–1973) jelentetett meg egy monográfiát 1955-ben, ezt a már említett Anton Schindling adta ki újra 2013-ban, mellette Schubert egy nagy tanulmányával a pfalzi száműzött kormányzatról, illetve néhány írással magáról a tragikusan fiatalon elhunyt német történésről.³⁴

³¹ *Festschrift 1200 Jahre Oppenheim am Rhein*, Oppenheim, Stadt Oppenheim, 1965; *Oppenheim: Geschichte einer alten Reichstadt. Eine historische Monographie*, hg. Hans LICHT, Oppenheim am Rhein, Oppenheimer Druckhaus, 1975.

³² Lucas Hermann WÜTHRICH, *Matthaeus Merian der Ältere: Eine Biographie*, Hamburg, Hoffmann und Campe, 2007, 84–100.

³³ Gerriet GIEBERMANN, *Albert Molnár (1574–1634), ungarischer reformierter Theologe und Wandergelehrter, 1615–1619 Kantor und Rektor in Oppenheim*, Oppenheimer Hefte, 30–31, 2005, 2–100.

³⁴ Friedrich Hermann SCHUBERT, *Ludwig Camerarius (1573–1651): Eine Biographie – Die Pfälzische Exilregierung im Dreißigjährigen Krieg: Ein Beitrag zur Geschichte des politischen Protestantismus – Mit Beiträgen zu Leben und Werk des Verfassers*, hg. Anton SCHINDLING, Markus GERSTMEIER, Münster, Aschendorff, 2013.

Rövid áttekintésem végén szeretném még egyszer nyomatékosan jelezni, hogy felsorolásom természetesen vázlatos, szubjektív és nyilván hiányos is. Ha Szenci Molnár Albert műveit elemezzük, akkor tudományszakok és műfajok szerint is óriási nemzetközi szakirodalmat lehet és kell is bevonni. Lezárásul csak néhány példát említek illusztrációként. A német irodalom nagy megújítója volt Martin Opitz, Szenci Molnár barátja és levelezőtársa, aki az anyanyelv előtérbe helyezésével a latin helyett, illetve zsoltárfordításaival sokban hasonló törekvéseket képviselt. A hatalmas Opitz-irodalomban természetesen gyakran megjelenik a magyar barátja is, az újabb kutatók között külön ki kell emelnem Klaus Garber szerepét, aki 2018-ban egy nagy monográfiát is szentelt a német írónak.³⁵ S ha már zsoltároknál tartunk, akkor érdemes megemlíteni azt a 2004-es tanulmánykötetet, amely a genfi zsoltárok nyugat-európai fordításait elemzi.³⁶ Befejezésként, csemegének egy vaskos, több mint 3000 oldalas angol nyelvű enciklopédiát említek meg a reneszánsz filozófiáról, benne természetesen a késő reneszánszal is, hogy lássuk a gondolati környezetet.³⁷

Tallózásom eredményeképpen előttünk áll egy kis Szenci Molnár Albert-szakkönyvtár nemzetközi része.

SZABÓ ANDRÁS

professor emeritus

Károli Gáspár Református Egyetem BTK

szabo.andras@hungarnet.hu

*The Work of Albert Molnár Szenci in the Light of the Results of European Research
Over the Last Sixty Years*

Abstract: Until the middle of the 20th century, research in the history of culture, literature, and church history was mainly interested in the Reformation and Humanism of the 16th century, while after 1550, including the first two decades of the 17th century, it was a kind of “no man’s land”, which most people did not see worth dealing with. After a few early and pioneering studies of the 1960s, scholars witnessed the beginning of a more thorough study concerning this very period. It was due to the publication of basic handbooks, book series, and source editions, which led to an increase of the scholarly attention paid to this previously neglected period. There was also a major technological development, thanks to the personal computer and the Internet. After 1990, international scholarship opportunities opened up (now without

³⁵ Klaus GARBER, *Der Reformator und Aufklärer Martin Opitz: Ein Humanist im Zeitalter der Krisis*, Berlin–Boston, De Gruyter, 2018.

³⁶ *Der Genfer Psalter und seine Rezeption in Deutschland, der Schweiz und den Niederlanden: 16–18. Jahrhundert*, hg. Eckhard GRUNEWALD, Henning P. JÜRGENS, Jan R. LUTH, Tübingen, Max Niemeyer, 2004.

³⁷ *Encyclopedia of Renaissance Philosophy*, ed. Marco SCARBI, Cham, Springer, 2022.

domestic restrictions), and this had an inspiring effect on Molnár's research, his life and his oeuvre as well. Between 1993 and 2003, a new critical edition of the *Diary* was completed, with commentaries and a Hungarian translation. It is possible to produce a similar edition of the correspondence, an edition of the Latin poems (pieces of which are turning up one after the other as a result of the digital publications), and perhaps someone will eventually start working on a monograph on him. This study goes through the research and publications that have made it possible to produce a virtual "map" of the work of this versatile Hungarian writer, who lived in Germany for thirty years, but enriched the Hungarian culture as well, as a theologian, a grammarian, a translator and a poet as well.

Keywords: Albert Szenci Molnár, German late humanism, research history, Hungarian-German-Czech literary relations

Open Access: Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)